

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ
ԱՐԵՎԵԼԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏ

ԱՐԵՎԵԼԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

*Նվիրվում է ԵՊՀ արևելագիտության ֆակուլտետի
հիմնադրման 50-ամյակին*

№ 14

ԵՐԵՎԱՆ
ԵՊՀ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
2018

ЕРЕВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ВОСТОКОВЕДЕНИЯ

ВОПРОСЫ ВОСТОКОВЕДЕНИЯ

*Посвящается 50-летию основания факультета востоковедения
ЕГУ*

№ 14

Ереван
Издательство ЕГУ
2018

YEREVAN STATE UNIVERSITY
FACULTY OF ORIENTAL STUDIES

JOURNAL OF ORIENTAL STUDIES

*Dedicated to the 50th anniversary of the foundation of the faculty
of Oriental Studies of YSU*

№ 14

YEREVAN
YSU PRESS
2018

**Հրատարակվում է Երևանի պետական համալսարանի
արևելագիտության ֆակուլտետի
գիտական խորհրդի որոշմամբ**

Խմբագրական խորհուրդ՝

Մելքոնյան Ռուբեն բ.գ.թ., պրոֆեսոր (խմբագիր)

Մելիքյան Գուրգեն բ.գ.թ., պրոֆեսոր

Խառատյան Ալբերտ պ.գ.դ., պրոֆեսոր, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից-անդամ

Սաֆրաստյան Ռուբեն պ.գ.դ., պրոֆեսոր, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս

Հովհաննիսյան Լավրենտի բ.գ.դ., պրոֆեսոր, ՀՀ ԳԱԱ թղթ.-անդամ

Հովհաննիսյան Դավիթ բ.գ.թ., պրոֆեսոր

Սաֆարյան Ալեքսանդր պ.գ.թ., պրոֆեսոր

Ոսկանյան Վարդան բ.գ.թ., դոցենտ

Քոչարյան Հայկ պ.գ.թ., դոցենտ

Սարգսյան Լևոն պ.գ.դ., պրոֆեսոր

Կարապետյան Ռուբեն պ.գ.դ.

Տեր-Մաթևոսյան Վահրամ պ.գ.դ.

Գրեկյան Երվանդ պ.գ.դ.

Րեպենկովա Մարիա բ.գ.դ., պրոֆեսոր (Ռուսաստան)

Կուզնեցով Վասիլի պ.գ.թ., դոցենտ (Ռուսաստան)

Էքմեքչյան Լեոնա PhD (ԱՄՆ)

Իլյա Յակուբովիչ բ.գ.դ., պրոֆեսոր (Գերմանիա)

Ահմադջան Ղուրոնբեկով բ.գ.դ., պրոֆեսոր (Ուզբեկստան)

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

<i>ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ ԱՐՄԵՆ ՍԱՐԳՍՅԱՆԻ ՈՂՋՈՒՅՆԻ ԽՈՍՔԸ ԵՊՀ ԱՐԵՎԵԼԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏԻ 50-ԱՍՅԱ ՀՈՐԵԼՅԱՆԻՆ</i>	11-12
---	-------

ԱՐԱԲԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

<i>Մկրտումյան Գայանե ՍՈՒՍՈՒԼՍԱՆՆԵՐԻ ԿՈՂՄԻՑ ՏՐՎԱԾ ՀՐՈՎԱՐՏԱԿ- ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԵՐԻ ԴԵՐԸ ՔՐԻՍՏՈՆՅԱ ԲՆԱԿՉՈՒԹՅԱՆ ԿՅԱՆՔՈՒՄ</i>	14-27
--	-------

<i>Ռաֆայելովա Քրիստինե ՍԱՐԴՈՒ ՖԻԶԻԿԱԿԱՆ ՀԱՏԿԱՆԻՇՆԵՐԸ ԵՎ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎԻՃԱԿԸ ԲՆՈՐՈՇՈՂ ՀԱՄԵՍԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀՈԳԵԼԵԶՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ԱՐԱԲ ԵՎ ՀԱՅ ԼԵԶՎԱՍՇԱԿՈՒՅԹՆԵՐՈՒՄ</i>	28-39
--	-------

<i>Ikilikyan Sona ARAB-IRANIAN RELATIONS IN THE CONTEXT OF THE PERSIAN GULF NAMING DISPUTE</i>	40-54
--	-------

ԹՅՈՒՐՔԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Ռամագյան Սամվել

«ՔՅՈՌՕՂԼԻ» ԷՊՈՍԻ ՊԱՏՄԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ

ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԵՐԸ ԵՎ XVII ԴԱՐԻ

ՀԱՅ ՊԱՏՄԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ.....56-94

Հակոբյան Տաթևիկ

ԱԲԴՈՒԼ ՀԱՄԻԴ ԵՐԿՐՈՐԴԻ ԿԵՐՊԱՐԻ

ՎԵՐԱՐԺԵՎՈՐՄԱՆ ԱՐԴԻ ՄԻՏՈՒՄՆԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏՄԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ (ՍԵԼԻՄ

ԴԵՐԻՆԳԻԼԻ ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՕՐԻՆԱԿՈՎ).....95-110

Սարգսյան Տաթևիկ

ՊՈԼՍՈ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ ԴԵՐԸ ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ

ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ-ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔ

ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ. ՕՍՄԱՆՅԱՆ ՎԵՐՋԻՆ

ՊԱՏՐԻԱՐՔ ԶԱՎԵՆ ՏԵՐ-ԵՂԻԱՅԱՆ.....111-123

Աբրահամյան Մհեր

ԵՐԻՏԹՈՒՐՔԵՐԻ ԲՈՆԻ ԿՐՈՆԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅԵՐԻ ՆԿԱՏՄԱՄԲ.....124-137

Պողոսյան Նաիրա

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՅԸ ՀԱԼԻԴԵ

ԷԴԻՓ ԱԴԸՎԱՐԻ ՀՈՒՇԵՐՈՒՄ.....138-151

Մելքոնյան Ռուբեն

ԵՐԻՏԹՈՒՐՔԵՐ-ՔԵՄԱԼԱԿԱՆՆԵՐ. ԳԱՂԱՓԱՐԱԿԱՆ

ԵՎ ԿԱԴՐԱՅԻՆ ՇԱՐՈՒՆԱԿԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ.....152-165

Գևորգյան Արշակ
ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼՍԻ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔՈՒԹՅՈՒՆ-
ԹՈՒՐԲԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
ՓՈԽՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ
ՎԱՐՉԱՊԵՏ ԱԴՆԱՆ ՄԵՆԴԵՐԵՄԻ ԵՎ ԳԱՐԵԳԻՆ
ՏՐԱՊԻԶՈՆՑԻ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՇՓՈՒՄՆԵՐԻ
ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ.....166-178

Հովսեփյան Լևոն
ԹՈՒՐԲԱԿԱՆ ԱՆՎՏԱՆԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ԱՐԴԻ ՄԻՏՈՒՄՆԵՐԸ ԵՎ ԱՆՎՏԱՆԳԱՅԻՆ
ԻՆՔՆՈՒԹՅԱՆ ՓՈԽԱԿԵՐՊՈՒՄԸ.....179-205

Դարբինյան Հայկ
«ՓԱՓՈՒԿ ՈՒԺԺ» ԶՈՒԳԱԿՑՈՒՄԸ «ԿՈՇՏ ՈՒԺԻՆ».
ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԴԻՎԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ
ԻՆՍՏԻՏՈՒՑԻՈՆԱԼԻԶԱՅՈՒՄԸ ԹՈՒՐԲԱԿԱՆՈՒՄ.....206-219

Գևորգյան Արշակ
«ԱՐԴԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԶԱՐԳԱՅՈՒՄ» ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅԱՆ
ԿԱՅԱՑՄԱՆ ԳԱՂԱՓԱՐԱԿԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍԸ.
ՊԱՀՊԱՆՈՂԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆ
ԻԲՐԵՎ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԻՆՔՆՈՒԹՅՈՒՆ.....220-230

Հովհաննիսյան Գոռ
ՌՈՒՄ-ԹՈՒՐԲԱԿԱՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ 1920-
ԱԿԱՆՆԵՐԻՆ. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԱԿՆԱՐԿ.....231-240

Հարությունյան Ավետիք
2015 թ. ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ
ԹՈՒՐՔԻԱՅՈՒՄ.....241-250

Մարգարյան Հայկ
ՏԵՂԱԿԱՆ ԻՆՔՆԱԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԻ
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՐԺԵՔԻ ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ
ԸՆԿԱԼՈՒՄՆԵՐԸ251-263

Պետունց Արեն
ԱԶԳԱՅՆԱՍՏՈՒԿԱՆ ՆՈՐ ՈՒԺԻ ԲԵՄԵԼԸ
ԹՈՒՐՔԻԱՅՈՒՄ 2018 թ. ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ.....264-278

Մելքոնյան Մարիամ
ԿՆՈՋ ԷՄԱՆՍԻՊԱՅԻԱՅԻ ԽՆԴԻՐԸ ՄԻՂԻ
ՀԱԹՈՒՆԻ «ԱՂԵՐՄԱԳՐՈՒՄ».....279-288

Պետրոսյան Ամալյա
XVIII ԴԱՐԻ ԹՈՒՐՔՄԵՆԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՈՐՈՇ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՇՈՒՐՋ.....289-298

Խաչատրյան Շուշան
ՄՈՒԽԹԱՐ ԱՌԻԵՁՈՎԻ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ՀԱՅԵՐԵՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՇՈՒՐՋ.....299-314

Մովսիսյան Լիլիթ
ԱՐԴԻ ՀԱՅ ԵՎ ԱՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ՄԱՍՈՒԼԻ ԼԵԶՎԻ
ԲԱՌԱՊԱՇԱՐԻ ԶՈՒԳԱՐԿԱԿԱՆ ՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆ.....315-328

<i>Хабибуллина Элмира *</i> <i>ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ПЕРЕВОДОВ</i> <i>ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ С ТАТАРСКОГО</i> <i>ЯЗЫКА НА ТУРЕЦКИЙ</i>	329-335
---	---------

<i>Քոչարյան Հայկ, Գևորգյան Աննա</i> <i>ԻՍԼԱՄԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՆԸ ԱՂԲԵՋԱՆՈՒՄ ԵՎ ԱՅՌ</i> <i>ԳՈՐԾՈՆԻ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՀ ԱՆՎՏԱՆԳԱՅԻՆ</i> <i>ՇԱՀԵՐԻ ՎՐԱ</i>	336-356
---	---------

ԻՐԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

<i>Vardanyan Aharon</i> <i>SOME REMARKS ON THE SOCIOLINGUISTIC</i> <i>SITUATION IN XALXĀL</i>	358-365
---	---------

<i>Տոնոյան Արտյոմ</i> <i>ԿՈՎԿԱՍՅԱՆ ՊԱՐՍԿԵՐԵՆՈՒՄ ԲՈՒՆ ԱՊԱՌՆԻ</i> <i>ԺԱՄԱՆԱԿԱԶԵՎԻ ԿԱԶՄՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇ</i> <i>ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՇՈՒՐՁ</i>	366-380
--	---------

<i>Բիանջյան Հասմիկ</i> <i>ՍԵՅՅԵԴ ՍՈՀԱՄՄԱԴ ԱԼԻ ԶԱՄԱԼԶԱԴԵԻ ԴԵՐԸ 19-ԸՂ</i> <i>ԴԱՐԻ ՎԵՐՁԻ և 20-ԸՂ ԴԱՐԻ ՄԿԶԲԻ ՊԱՐՄԻՑ</i> <i>ԳՐԱԿԱՆ ԼԵԶՎԻ ՆՈՐԱՅՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՅՈՒՄ</i>	381-392
--	---------

<i>Խաչատրյան Զարուհի</i> <i>ԹՅՈՒՐՔԱԿԱՆ ԾԱԳՄԱՆ ՁԻԱՆՈՒՆՆԵՐԸ</i> <i>ՊԱՐՍԿԵՐԵՆՈՒՄ</i>	393-402
---	---------

Դավթյան Սոնա

*ԲՈՒՅՍԵՐԻ ԱՆՎԱՆՄԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՄԿՁԲՈՒՆՔՆԵՐԸ
ՊԱՐՄԿԵՐԵՆԻ ԵՎ ՀԱՅԵՐԵՆԻ ԲՈՒՍԱՆՎԱՆԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԿԱՐԳԵՐՈՒՄ.....* 403-419

Կոստանյան Վահան

*ԱՅՐՈՒՄՆԵՐԻ ԾԱԳՈՒՄՆԱԲԱՆԱԿԱՆ ԱՌԱՍՊԵԼՆԵՐԸ
ԵՎ ՑԵՂԱՆՎԱՆ ՍՏՈՒԳԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ.....* 420-430

Գեղամյան Աստղիկ

ՄԻՐԱՅԻՆ ՄՈՏԻՎՆԵՐԸ «ՇԱՀՆԱՍԵ»-ՈՒՄ..... 431-440

Պետրոսյան Լիանա

*ԻՐԱՆԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԽՈՍՈՒՅԹԸ
Մ. ԱՀՄԱԴԻՆԵԺԱԴԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ
ՏԱՐԻՆԵՐԻՆ (2005-2013 ԹԹ.).....* 441-449

Կոստանյան Վահան

ԱՅՐՈՒՄԱԿԱՆ ԿԱՑԱՐԱՆՆԵՐԻ ՆԿԱՐԱԳԻՐԸ..... 450-456

Брутян Ануш

*ПЕРСПЕКТИВЫ РОССИЙСКО-ИРАНСКОГО
СОТРУДНИЧЕСТВА ПОСЛЕ ПОДПИСАНИЯ СВПД.....* 457-471

Khorikyan Hovhannes

ON THE LOCATION OF THE NEPHTHALITES..... 472-486

**ԱՐԴԻ ՀԱՅ ԵՎ ԱՂԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ՄԱՍՈՒԼԻ ԼԵԶՎԻ
ԲԱՌԱՊԱՇԱՐԻ ԶՈՒԳԱՂՐԱԿԱՆ ՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆ**

Բանալի բառեր՝ հայերեն, աղբրեջաներեն, մամուլ, լրատվամիջոց, բառապաշար, փոխառություն, նորաբանություն, նորակազմություն, հրապարակում, հնաբանություն, տերմին, բառակազմություն

Զանգվածային լրատվամիջոցներում և հատկապես մամուլում արտացոլվում են լեզվի արդի վիճակը, նրա փոփոխությունների ընթացքը, զարգացումը: Զարգացման այդ ընդհանուր գործընթացը Սիրացվում է բառապաշարի հարստացումով, բառապաշարի իմաստաբանական զարգացումով և բառապաշարի կատարելագործումով¹: Փորձենք ուրվագծեր անցկացնել ժամանակակից հայ և աղբրեջանական մամուլի բառապաշարների միջև պատմական զարգացման համատեքստում: Հանուն արդարության փաստենք, որ համեմատության եզրերը սահմանափակ են, թեկուզև միայն հաշվի առնելով հայկական տպագիր մամուլի՝ ավելի քան երեքհարյուրամյա հարուստ պատմություն ունեցող անցյալն ու լավագույն ավանդույթները:

Ընդունված է տարբերակել կամ առանձնացնել լեզվի գործառնական ոճերի հետևյալ խմբերը՝ գիտական, պաշտոնական, հրապարակախոսական, առօրյա-խոսակցական և

^{*} ԵՊՀ արևելագիտության ֆակուլտետի թյուրքագիտության ամբիոնի ասիստենտ, բ.գ.թ., էլ. փոստ՝ lilit-movsisyan@ysu.am

¹ Աղայան Է., Ընդհանուր և հայկական բառագիտություն, Երևան, 1984, էջ 167-168:

զանգվածային: Գործառնական ոճերից յուրաքանչյուրն ունի իր առանձնահատկությունները, իրեն հատուկ խոսքային կառույցները, լեզվական միջոցների գործածության յուրահատուկ համակարգն ու հաճախականությունը²: Հրապարակախոսական ոճում հավասարապես գործում են դրա երեք հիմնական տարրերը՝ տեղեկատվությունը, քարոզչությունը և գնահատողական վերաբերմունքը: Լեզվաբան ոճագետների մեծ մասը հրապարակախոսական ոճն առանձնացնում է որպես գրական լեզվի տարբերակ³:

Ադրբեջանական մամուլի պատմությունը սկիզբ է առնում միայն XIX դարի երկրորդ կեսին, երբ մի շարք ադրբեջանցի գործիչներ սկսեցին մտածել ներկայիս Ադրբեջանի տարածքում լուսավորության գաղափարներ տարածելու մասին: Հ. Ջարդաբին⁴ և իր համախոհներն իրենց առջև նպատակ էին դրել Ուսումնական ժողովրդին դուրս բերել հետամնաց վիճակից, միաժամանակ տարածել ժամանակակից արժեքներ ու գաղափարներ⁵: Ադրբեջանական մամուլի պատմության մեջ իր ուրույն տեղն ունի երգիծական «Մուլա Նասրեդդին» (ադրբ.՝ Molla Nəsrəddin, խմբագիր՝ Ջ. Մամեդզուլուգադե, հիմնվել է Թիֆլիսում 1906 թ.)⁶ամսագիրը: Ադրբեջանական մամուլը շատ ավելի կազմակերպված և հարուստ էր խորհրդային շրջանում, երբ Ադրբեջանում լույս էին տեսնում բազմաթիվ և բազմապիսի պարբերականներ:

² Եզեկյան Լ., Հայոց լեզվի ոճագիտություն, Երևան, 2003, էջ 28:

³ Մարության Ա., Հայոց լեզվի ոճաբանություն, Երևան, 2000, էջ 131:

⁴ Ճնթ. Ընդունված է ադրբեջանական մամուլի պատմությունը բաժանել երեք փուլի. առաջինը սկսվում է 1875 թ. հուլիսի 22-ին Սթեփանով (Սվարող, հողագործ) թերթի հիմնադրմամբ և ավարտվում 1920 թ., երկրորդն իր ժամանակագրությամբ համընկնում է խորհրդային շրջանի հետ, իսկ երրորդ փուլը սկսվում է Ադրբեջանի անկախացումից և շարունակվում մինչև մեր օրերը:

⁵ Zərdabi H., Seçilmiş əsərləri, Bakı, 1960, s. 59.

⁶ Məmmədli Q., Molla Nəsrəddin həyat və yaradıcılığının salnaməsi, Bakı, 1966, s. 214.

1920-1930-ական թվականներին սկսվում է ռուսերեն բառերի ավելի մեծ ներհոսք դեպի ադրբեջաներենի բառապաշարի տարբեր շերտեր, որոնք նախ և առաջ տեղ էին գտնում մամուլի էջերում՝ bolševik-բոլշևիկ, bolševizm-բոլշևիզմ, konstruksiya-կառուցում, kooperasiya-կոոպերացիա, pioner-պիոներ, sovet-խորհրդային, sosial-սոցիալական, sosializm-սոցիալիզմ, revolyusiya-հեղափոխություն, ekonomika-տնտեսություն, injener-ճարտարագետ և այլն: Նշված ժամանակահատվածում ռուսերեն բառերի ներհոսք նկատվում էր բոլոր միութենական հանրապետությունների լեզուներում, այդ թվում՝ Խորհրդային Հայաստանի մամուլի լեզվում: Վերոնշյալ ռուսերեն փոխառություններով հարուստ էր նաև ժամանակի հայկական մամուլի լեզուն:

Հայրենական պատերազմի տարիներին ոչ միայն հայերենում և ադրբեջաներենում, այլև ԽՍՀՄ մյուս ժողովուրդների լեզուներում ավելանում են ռազմական տերմինները և բառակապակցությունները. օրինակ՝ ռազմաճակատ (ադրբ.՝ cəbhə), ռազմական (ադրբ.՝ hərbi, հրաձիգ (ադրբ.՝ atıcı), դիվիզիա (ադրբ.՝ diviziya), ռազմաճակատի գիծ (ադրբ.՝ cəbhə xətti), ռազմական պարետ (ադրբ.՝ hərbi komendant), ռազմական պատվերներ (ադրբ.՝ hərbi sifarişlər), զորաջոկատ (ադրբ.՝ qoşun dəstəsi), ռազմական պահեստ (ադրբ.՝ hərbi anbar), հրաձգային դիվիզիա (ադրբ.՝ atıcı diviziya), մարտնչող բանակ (ադրբ.՝ döyüşən ordu) և այլն:

Նոր բառակապակցությունները կիրառության մեջ են մտնում նաև հասարակական հարաբերությունների այլ ոլորտներում. օրինակ՝ աշնանացան (ադրբ.՝ payızlıq əkini), ամենօրյա հանձնարարություն (ադրբ.՝ gündəlik tapşırıq), պահուստային

աշխատուժ (աղբբ.՝ ehtiyat əmək qüvvələri), տրակտորի բրիգադ (աղբբ.՝ traktor briqadası), երիտասարդական բրիգադներ (աղբբ.՝ gənclər briqadaları), բնակարանաշինություն (աղբբ.՝ mənzil tikintisi), արդյունաբերական հիմնարկ (աղբբ.՝ sənaye müəssisəsi), արտադրական ուժ (աղբբ.՝ istehsal gücü) և այլն: Հայերենում, ի տարբերություն աղբբեջաներենի, ավելի մեծաթիվ են բառապատճենման միջոցով ստեղծված նորաբանությունները, աղբբեջաներենում գերակշռում են փոխառությունները: Որպես բառակազմության հիմնական միջոց համարվել է ձևաբանականը:

Խորհրդային շրջանում հայերեն և աղբբեջաներեն լեզուներ մուտք են գործել նաև գիտատեխնիկական մեծաքանակ տերմիններ և բառակապակցություններ՝ հեռագրային ազդանշաններ (աղբբ.՝ teleqraf signalları), հեռաչափիչ սարք (աղբբ.՝ telemetrik aparat), թռչող սարքեր (աղբբ.՝ uçuş aparatları), մանրրոդ տիեզերանավ (աղբբ.՝ manevrli kosmik gəmi), միջմոլորակային կայան (աղբբ.՝ planetlərarası stansiya), միջմայրցամաքային հրթիռ (աղբբ.՝ global raket) և այլն: Այս և նմանատիպ բազմաթիվ այլ բառեր մինչ օրս գործածվում են, սակայն ժամանակին հայերենում ավելի շատ գործածվում էին ռուսերեն տարբերակները, մինչդեռ ԽՍՀՄ փլուզումից հետո նախապատվությունը տալիս ենք դրանց առկա հայերեն համարժեքներին:

Մամուլի բառապաշարում, ըստ էության, գերիշխողը հասարակական-քաղաքականն է: Թե՛ խորհրդահայ և թե՛ մերօրյա մամուլը պարզապես հեղեղված է հրապարակախոսության լեզվին բնորոշ գնահատողական երանգավորում ունեցող բառերով: Բոլոր այն բառերը, որոնք առնչվել են խորհրդային ապրելակերպին, իրականությանը, ունեցել են ընդգծված դրական երանգավորում, ինչպես, ասենք, պիոներ, ազատություն, հոկտեմբերիկ, կոմունիստ, հավասարություն, բոլշևիկ, բանվոր, դասակարգ, լենինյան, աշխատավոր, կարմիրբանակային, սոցիալիզմ,

կոմունիզմ, կուսակցական, եղբայրություն և հազարավոր այլ բառեր և կազմել են խորհրդահայ և խորհրդային ադրբեջանական մամուլի լեզվի անբաժանելի մասը: Հասարակական և քաղաքական կարգի փոփոխությունների, նշանակալի տեղաշարժերի, տնտեսական հարաբերությունների շրջադարձերի արդյունքում նմանատիպ բառերը կորցրել են իրենց դրական երանգավորորումը, և դրանցից շատերն այսօր ստացել են այլ երանգավորում: Ամեն դեպքում, խորհրդային իրականությանն առնչվող իրողություններն արտահայտող բառերն ու արտահայտությունները մեծ մասամբ անցել են հնարանությունների շարքը:

XX դարի վերջին և XXI դարի սկզբին ընթացող գործընթացների արդյունքում ադրբեջաներեն են ներմուծվել մեծ քանակությամբ նոր տերմիններ: Այդ գործընթացները հանգեցրել են հետևյալին. ա) օտար լեզուներից ադրբեջաներեն է ներթափանցում տերմինների մեծ հոսք, բ) լեզվի քերականական կանոնները կոպտորեն խախտվում են, գ) հաճախ առօրյա լեզվում՝ հատկապես էլեկտրոնային լրատվամիջոցներում, կիրառվում են թուրքերեն բառեր և արտահայտություններ, դ) գովազդային ցուցանակներում, վահանակներում հաճախ կարելի է հանդիպել օտար բառերի, ե) բազմաթիվ ռուսերեն բառեր, որոնք առօրյա խոսակցական բառապաշարի անքակտելի մասն էին, սկսում են աստիճանաբար փոխարինվել դրանց ադրբեջաներեն համարժեքներով:

XX դարի 80-ական թթ. վերջին և 90-ական թթ. սկզբին՝ ԽՍՀՄ փլուզման և նախկին միութենական հանրապետությունների անկախացման ժամանակաշրջանում հայ հրապարակախոսության լեզվում սկսվեցին նկատելի

տեղաշարժեր: Ազգային զարթոնքն իր հետքը թողեց հասարակական գիտակցության և հետևաբար՝ լեզվամտածողության և բառապաշարի վրա: Հայաստանի անկախացումից հետո մամուլի լեզվում որոշ լեզվական գործընթացներ նման էին ադրբեջաներենում ընթացող փոփոխություններին՝ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ երկու երկրները, միաժամանակ դուրս գալով ԽՍՀՄ կազմից, բռնում են զարգացման նոր, ինքնուրույն ուղի:

Վերջինս իր ազդեցությունն է թողնում լրատվամիջոցների լեզվի բառապաշարի զարգացման ընթացքի վրա: Վերջին երկուերեք տասնամյակում երկու լեզվի բառապաշար անցած հասարակական-քաղաքական ոճի բառերից առանձնացնենք մի քանիսը, որոնք գործածվում են ժամանակակից մամուլում. երդմնակալություն (ադրբ.՝ inauqurasiya) հասցեատեր, պատասխանող կողմ (ադրբ.՝ respondent), աշխարհաքաղաքական (ադրբ.՝ geopolitik), կաշառք, կոռուպցիա (ադրբ.՝ korrupsiya), նախադեպ (ադրբ.՝ presedent), բողոքի ցույց (ադրբ.՝ piket), գործող անձ (ադրբ.՝ funksioner), գաղտնի (ադրբ.՝ konfidensial), բախումնաբան (ադրբ.՝ konfliktoloq), փլուզում (ադրբ.՝ kollaps), ճեպագրույց (ադրբ.՝ brifinq) և այլն:

Նորաբանություններով հարուստ է թե՛ հայ և թե՛ ադրբեջանական մամուլի լեզուն, սակայն, ի տարբերություն ադրբեջաներենի, հայերենում որպես նորաբանությունների ստեղծման հիմնական միջոց ծառայում են բառակազմական գործող կաղապարները: Ադրբեջաներենում գերակշռում են փոխառյալ նորաբանությունները: Ադրբեջանցի լեզվաբանները փորձում են դրանք փոխարինել ադրբեջաներեն համարժեքներով, սակայն շատ հաճախ բախվում են իրենց լեզվի սահմանափակ հնարավորություններին: Արդյունքում երբեմն ստացվում են արհեստական բառեր, որոնք չեն դառնում գործածական:

Լեզվի բառապաշարի հարստացումն ու զարգացումը, անշուշտ, կանգ չի առնում, բայց այդ գործընթացի վրա որոշակի ազդեցություն է ունենում ժամանակի իշխող մտայնությունը՝ խոչընդոտելով կամ արագացնելով այդ ընթացքը⁷: Նորակազմ բառերի կառուցվածքային վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ դրանց մեջ կան ժամանակակից հայերենի բառակազմության գրեթե բոլոր տիպերը՝ բարդությունն իր տարբեր ենթատեսակներով, ածանցումն իր կաղապարային տարբեր դրսևորումներով⁸ (անդրազգային, հայակենտրոն, գերքաղաքականացում, գիտաօժանդակ, ուսումնառազմավարական, լեզվաքաղաքականություն, իշխանատենչ, եկեղեցասիրություն, անկախամետ, վազքուդի, քարոզչաբանակ, ընտրախախտում, ջրագողություն, ճեպագրույց, քրեածին և այլն): Եթե հայերենում վերոնշյալ նորաբանությունները ստեղծվում են հիմնականում բառաբարդման միջոցով, ապա ադրբեջաներենում նման նորաբանությունները կազմվում են գոյականների կապակցության երկրորդ ձևի միջոցով, որը թույլ է տալիս կապակցել երկու և ավելի գոյական ու ստանալ նոր բառակապակցություններ:

Մերօրյա հայ մամուլում կարելի է հանդիպել և՛ նախածանցավոր, և՛ վերջածանցավոր կազմությունների: Արդյունավետ նախածանցներից առանձնացնենք ան-, ապ-, անդր-, արտ-, գեր-, ներ-, հակ-, վեր-, առ- նախածանցները՝ ապակառուցողական, ներկուպիցիոն, առաջնածին, անդրազգային,

⁷ Մարության Ա., Բառային փոխառությունների և լեզվի մաքրության հարցի շուրջ // ՌՊատմա-բանասիրական հանդես, Երևան, 1997, թիվ 2, էջ 112:

⁸ Սողոմոնյան Մ., Մամուլի բառապաշարի հարստացումը ածանցավոր նորակազմություններով // ՌԲանբեր Երևանի համալսարանի. Հայագիտություն, Երևան, 2016, թիվ 2, էջ 68:

արտադասարանական, գերավճար, հակակոռուպցիոն, հակաաղանդավորական, հակաահաբեկչական, ներկառուցված և այլն: Գործուն վերջածանցներից առանձնացնենք՝ -ական, -ային, -անք, -որեն, -ույթուն, -ույթ, -ում, -ոտ, -որդ, -իչ. օրինակ՝ համացանցային, քրեորեն, դրամահավաքություն, ռադիոձածկույթ, ականագերծում, դիտորդ, ջրաբաշխիչ, պիտականշում, դրոշմագրում և այլն: Մեջբերում մամուլից. *Հովհաննիսյանը անդրադառնալով դպրոցներում դրամահավաքության խնդրին՝ նշեց, որ հուրախություն բռնորդի, այս տարի դրանց ահագանգերի թիվը քիչ է⁹: Ադրբեջանում իշխանության հակակոռուպցիոն քաղաքականությունը նոր և ավելի հզոր կաշառակերության աղբյուրի է վերածվել¹⁰:*

Լրագրության մեջ ամենաշատ կիրառվող տեղեկատվություն հաղորդող բառերից բացի, մամուլում, այդ թվում՝ հայ մամուլում, շատ են հատուկ անունները, անձնանունները, տեղանունները, պետությունների և միջազգային, քաղաքական, հասարակական, տնտեսական, մշակութային կազմակերպությունների, զանգվածային լրատվամիջոցների անվանումները և այլն (Հայաստանի Հանրապետություն, Արցախի Հանրապետություն, Ռուսաստանի Դաշնություն, Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներ, Ադրբեջան, Թուրքիա, Սիրիա, Ֆրանսիա, Եվրոպա, Երևան, Ստեփանակերտ, Սյունիք, Տավուշ, ՄԱԿ, ԵԱՀԿ, Մինսկի խումբ, ԵԱՏՄ, ՀՀԿ, Ռիա նովոստի, Ռոյթերս և այլն): Երբեմն տեղանունների ածականացմամբ ստեղծվում են քիվեության, լիսաբոնյան, սանկտպետերբուրգյան, փարիզյան, նյույորքյան, վաշինգտոնյան և այլ նմանատիպ նորակազմություններ: Օրինակ՝

⁹ Դպրոցներում դրամահավաքության հետ կապված ահագանգերը պարզաբանվել են, 2016 // <http://henaran.am/204394.html>

¹⁰ «Ենի Մուսավաթ». «Հակակոռուպցիոն շուրի ստեղծած կոռուպցիան», 2011 // <http://www.panorama.am/am/news/2011/11/15/azerbayjan-corruption/856032>

«Ինչպե՞ս է գնահատում փարիզյան հանդիպումը և այն ինչպիսի՞ ազդեցություն կունենա բանակցային գործընթացի վրա»¹¹:

Անդրադառնալով հայ մամուլում փոխառյալ բառերի գործածությանը՝ փաստենք, որ բազմաթիվ օտար բառերի փոխարեն գործածության մեջ են մտել մայրենիի բառերը, որոնցից շատերն այսօր համընդհանուր գործածություն են ստացել. ինտերնետ-համացանց, դիսկ-սկավառակ, գլոբալիզացիա-համաշխարհայնացում, գրանտ-դրամաշնորհ, էլիտա-ընտրանի, մենտալիտետ-մտածելակերպ, տերմին-եզր, եզրույթ-բառեզր, ռեյտինգ-վարկանիշ, գեոպոլիտիկ-աշխարհաքաղաքական, ժայռուզի-շերտավարագույր, բրիֆինգ-ձեպագրույց, բիզնեսմեն-գործարար, լեգիտիմ-օրինական, էլեկտորատ-ընտրազանգված, դեկլարացիա-հռչակագիր, պրինտեր-տպիչ, քսերոքս-պատճենահանում, ինֆորմացիոն-տեղեկատվական, էքսպերտ-փորձագետ, կոմպյուտեր-համակարգիչ և այլն: Նույնը չենք կարող ասել ադրբեջաներենի մասին, որտեղ կիրառվում են հիմնականում հետևյալ փոխառյալ բառերը՝ internet-համացանց, sayt-կայք, disk-սկավառակ, grant-դրամաշնորհ, amnistiya-համաներում, alternativ-այլընտրանք, jalyuzi-շերտավարագույր, snayper-դիպուկահար, elita-վերնախավ, demokratiya-ժողովրդավարություն, mentalitet-մտածելակերպ, reyting-վարկանիշ, geopolitika-աշխարհաքաղաքականություն, printer-տպիչ, legitim-օրինական, brifing-ձեպագրույց, ekspert-փորձագետ, kompüter-համակարգիչ, dividant-շահաբաժին, globalizasiya-համաշխարհայնացում, informasiya-տեղեկություն և այլն:

¹¹ ԼՂ հարցով փարիզյան հանդիպում և քաղաքագետների գնահատականներ, 2014 // <http://armtimes.com/hy/article/55580>

Փաստենք, որ հայ մամուլում ևս երբեմն չեն խուսափում կիրառել օտար բառեր, որոնց մի մասի հայերեն համարժեք բառերը գոյություն ունեն ժամանակակից հայերենում: Դրանցից առանձնացնենք՝ բիզնես, ինտերնետ, ռեզյումե, ռենտգեն, օկուպացիա, ֆորմատ, տեռոր, մենթալիտետ, օրիգինալ, մոնիտորինգ/մոնիթորինգ, կոռումպացվածություն, էլիտա, ստրատեգիական բառերը և այլն: Օտարաբանություններն օտար լեզուներից վերցված այն բառերն են, որոնց հայերեն համարժեքը կա, լեզվակիրների մեծ մասն այդ համարժեքները գիտի, սակայն այս կամ այն պատճառով շարունակում են գործածել օտար բառը: Հատկապես շատ են ռուսերենից կամ ռուսերենի միջոցով վերցրած բառերը, իսկ վերջին տարիներին ավելացել են նաև անգլերեն բառերը¹²:

Դիտարկենք մոնիթորինգ բառի գործածությունը, որն ունի և՛ ստուգում, և՛ դիտարկում իմաստը: Մերօրյա մամուլում այն փոխարինվում է դիտարկում կամ մշտադիտարկում համարժեքով և գործածվում է տարբեր ոլորտներին առնչվող հրապարակումներում (ֆինանսական շուկա, մարդու իրավունքներ, ռազմական ոլորտ, լրատվամիջոցներ և այլն): Թե՛ Հայաստանի և թե՛ Ադրբեջանի լրահոսում մեծաքանակ են արցախյան հակամարտության թեմային վերաբերող բառերն ու բառակապակցությունները: Արցախյան թեմայով հրապարակումները, բնականաբար, հազեցած են նաև ռազմական տերմիններով. օրինակ՝ «Հուսով ենք՝ կողմերը կհարգեն հրադադարի ռեժիմի պահպանումը առաջիկա տոների,

¹² Քամայան Ա., Փոխառություն, օտարաբանություն և էկզոտիզմ, (տարբերակման փորձ)//Բանբեր Երևանի համալսարանի. Բանասիրություն, Երևան, 2015, թիվ 2, էջ 66:

հիշատակի արարողությունների և տարածաշրջանում միջազգային միջոցառումների ընթացքում»¹³:

Թեմային առնչվող ընդհանուր քաղաքական-հասարակական արտահայտությունները և ծանրակշիռ տեղ ունեն` կարգավիճակ, ինքնորոշում, հանրաքվե, փուլային տարբերակ, փաթեթային տարբերակ, փոխզիջում, ազատագրված տարածքներ, տարածքների վերադարձ, տարածքների վերաբնակեցում, ռազմական հռետորաբանություն, սպառնալիքներ (հնարավորություն), ստատուս-քվո, պատերազմի վերսկում, եռանախագահներ, համանախագահներ, սառեցված հակամարտություն, միջազգային հանրություն, բանակցային գործընթաց և այլն:

Հայ և ադրբեջանական մամուլում հաճախ անդրադարձ կատարվող թեմաներից են ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի համանախագահների գործունեության հետ կապված իրադարձությունները: Ընդ որում, երկու լեզվում համանախագահ բառը նորաբանություն է, սակայն հայերենում երբեմն գործածվում է եռանախագահ տերմինը: Օրինակ` Ս. Բալայանը տեղեկացրել է, որ Հայաստանի և Ադրբեջանի ԱԳ նախարարների և եռանախագահների փարիզյան վերջին հանդիպմանը որևէ առաջարկ ադրբեջանական կողմը չի արել¹⁴: Ադրբեջաներենում գործածվում է հəmsədr-համանախագահ տարբերակը. Օրինակ` «ATƏT-in Minsk Qrupunun həmsədrləri və ATƏT-in fəaliyyətə olan sədrinin şəxsi nümayəndəsi bölgəyə səfərlərinin yekunlarına dair

¹³ Գրիգորյան Հ., Ուորլիքն ակնկալում է հրադարարի պահպանում հիշատակի օրերի և տոների ընթացքում, 2015 // <http://www.azatutyun.am/a/26942703.html>

¹⁴ Բալայան Ս., Հայաստանի և Ադրբեջանի ԱԳ նախարարների և եռանախագահների փարիզյան հանդիպմանն Ադրբեջանը որևէ առաջարկ չի արել, 2013 // <http://www.times.am/?p=18030&l=am>

bəyanatla çixış ediblər»¹⁵ («ԵԱՀԿ Մինսկ խմբի համանախագահները և ԵԱՀԿ գործող նախագահի անձնական ներկայացուցիչը տարածաշրջան իրենց այցի արդյունքների վերաբերյալ հանդես են եկել հայտարարությամբ»):

Այսպիսով, մամուլի լեզուն, հազեցած լինելով հասարակական-քաղաքական գնահատողական բառերով, ժամանակի հասարակական-քաղաքական կյանքում տեղի ունեցող զարգացումների և տեղաշարժերի արտացոլանքն է: Խորհրդային շրջանի մամուլը (այդ թվում՝ հայ և ադրբեջանական մամուլը) արտացոլում է Խորհրդային Միության տարբեր հասարակական-քաղաքական, տնտեսական, մշակութային իրողությունները, որոնք ընդհանուր առմամբ բնութագրում են խորհրդային իրականությունը տվյալ ժամանակաշրջանում:

ԽՍՀՄ մաս կազմող հանրապետությունների անկախացումից հետո պատկերը սկսում է փոխվել: Հայերենը՝ իր հերթին, ադրբեջաներենը՝ իր, բռնում են զարգացման առանձին, ինքնուրույն ուղիներ, որի արդյունքում լեզուների ժամանակակից գործուն բառապաշարային պատկերը սկսում է աստիճանաբար փոխվել: Հնացած ռուսական փոխառություններն աստիճանաբար դուրս են մղվում, փոխարենը ստեղծվում են նոր բառեր, և մուտք են գործում նոր փոխառություններ՝ այս անգամ նախապատվությունը տալով ոչ թե ռուսերենին, այլ արևմտաեվրոպական լեզուներին: Հայերենում մեծ թիվ են կազմում նորակազմ բառերը, որոնք փոխարինելու են գալիս փոխառյալ օտար բառերին, մինչդեռ ադրբեջաներենում էականորեն փոխառյալ բառերը գերակշռում են լեզվի ներքին հնարավորություններով ստեղծված բառերին: Որպես

¹⁵ ATƏT-in Minsk Qrupunun həmsədrləri bəyanatla çixış ediblər, 2017 // <http://www.azadliq.org/a/24781215.html>

աղբբեջաներենի փոխառութեան նոր աղբբուր, սկսում է ծառայել թուրքերենը:

СРАВНИТЕЛЬНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ЛЕКСИКИ СОВРЕМЕННОЙ АРМЯНСКОЙ И АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ПРЕССЫ

**Мовсисян Лилит
(Резюме)**

В статье сделана попытка представить сравнительную общую лексикографическую картину СМИ современного армянского и азербайджанского языков. Главная научная проблема исследования состоит в том, что у армянской прессы многовековая история и богатый путь, а история азербайджанской прессы берет свое начало только в 19-м веке. Тем не менее, Армения и Азербайджан были союзными республиками, до этого входили в состав царской России, поэтому у народов есть сходства исторического развития. Во-первых, речь идет о наличии в лексике двух языков многих заимствований из русского языка. После распада СССР пути развития публицизма Армении и Азербайджана разошлись. Армянский язык постепенно избавился от многих иностранных слов, заменивших армянскими эквивалентами. В азербайджанском языке также наметились схожие процессы, но по сравнению с армянским языком, неологизмы азербайджанского языка значительно уступают и количественно, и качественно. На данном историческом этапе изменились и источники заимствований – с русского языка перешли в основном на западноевропейские языки, а для азербайджанского источником заимствований стал еще и турецкий язык.

COMPARATIVE ANALYSES OF LEXICS OF MODERN ARMENIAN AND AZERBAIJANI PRESS LANGUAGES

Movsisyan Lilit
(Summary)

In the article it is attempted to present the general vocabulary picture of the Armenian and Azerbaijani modern press language by a comparative, compatible method. The complexity of the study first of all is that the armenian press has a rich history, past multifaceted path, whereas the azerbaijani press history began in the late of 19th century. However, taking into consideration the fact that Armenia and Azerbaijan were in the USSR as union states, and in the Russian Empire before , that period of the both nations' history had certain common things. As a result, the development of the press of both countries had features commonality. It is firstly about the richness of Russian language borrowings in the vocabulary of the press language. After the collapse of the USSR, the Armenian and Azerbaijani publicity took individual, separate ways of development. The Armenian language got gradually cleared of many foreign words from the Soviet period, replacing them with Armenian equivalents. The same process began in the Azerbaijani language but with a significant difference: the words created with the language's own possibilities are substantially subtracted from the loan words by their quantity and quality. At this stage, the source of the loan words changed, west European languages came to replace the Russian, and in the case of the Azerbaijani language Turkish as well.